

Demokracia a politické strany po roku 1989

Marián Leško, Trend

(Diskusia II. Po 25 rokoch 1989-2014. ©BIH/BISLA)

Dvadsaťpäť rokov, ktoré uplynuli od pádu prednovembrového režimu, je možné rozdeliť do troch základných fáz, ktoré sa dajú pomenovať podľa premiérov. Mečiarovské obdobie trvalo šesť rokov a dominovalo v ňom HZDS s podporou Slotovej SNS a Ľuptákovho obskúrneho Združenia robotníkov Slovenska. Dzurindovské štádium, v ktorom hrali hlavnú rolu stredopravé strany SDK či SDKÚ, KDH a SMK, trvalo o dva roky dlhšie. V lete 2006 sa začala tretia etapa, v ktorej dominuje Robert Fico a jeho Smer-SD. Najskôr s podporou HZDS a SNS a od roku 2012 už samostatne.

Hoci sa jednotlivé obdobia od seba v mnohom odlišujú, jedno majú spoločné: v každom z nich dominantné politické strany vytvorili svoj vlastný model systémovej korupcie a potlačania verejného záujmu. Po dvadsiatich piatich rokoch od novembra 1989 je preto republika v stave, ktorý poslanec Radoslav Procházka výstižne charakterizoval slovami, že štát nám padá na hlavy.

Najhoršie a najnebezpečnejšie chvíle pripravilo HZDS republike krátko po jej vzniku. Oficiálny slogan, že nový štát vznikol pre ľudí, sa dal čoskoro doplniť neoficiálnym dodatkom, že ich menný zoznam vypracoval predseda HZDS. Všetko, čo jeho garnitúra urobila, malo jasný cieľ – museli z toho profitovať ľudia politicky a ekonomicky blízki „zakladateľovi štátu“. Prepojenie politiky a skupinového záujmu deformovalo verejný život do odpudzujúcej podoby.

Privatizácia podnikov, ktorá mala byť impulzom na oživenie ekonomiky a vytvoriť zdroje na financovanie nevyhnutných reforiem, sa zvrhla na privatizáciu stranícku. Stala sa viac než stodesaťmiliardovým zdrojom korupcie a nezákonného obohacovania. Politicky kontrolované štátne banky vytvorili aj ďalší, takmer 130-miliardový zdroj pre „prijímateľov“ nenávratných úverov. Korupčný vládny projekt sa realizoval v adekvátnom politickom režime - americký politológ Fareed Zakaria ho označil za neliberálnu demokraciu a domáci politickí komentátori ho nazvali

demokraciou karpatského typu. Jej súčasťou sa stalo potláčanie opozície, čistky v štátnej správe a jej politizácia, obmedzovanie práv menšín, používanie spravodajskej služby na kriminálne účely, útoky na predstaviteľov odborov, cirkví, novinárov, umelcov, akademickú obec i mimovládne organizácie. Pretože početné demarše a iné výstrahy zo zahraničia nezabrali, po zmarenom referende krajiny Európskej únie a NATO definitívne prestali považovať Mečiarovu garnitúru za akceptovateľného partnera na rozhovory o členstve.

Najväčším prínosom mečiarizmu bolo to, že sa v odpore proti nemu v nebyvanej miere zmobilizovala verejnosť. Výsledkom občianskej mobilizácie bola nielen veľmi vysoká (viac než 83-percentná) účasť vo voľbách v roku 1998, ale aj jasné víťazstvo dovtedy opozičných strán.

Prvá vláda Mikuláša Dzurindu vykonala veci, ktoré republika naliehavo potrebovala. Prijala balíček stabilizačných ekonomických opatrení, ktorý mal ťažké sociálne dosahy (nezamestnanosť sa vyšplhala nad 19 percent), ale pomohol obnoviť makroekonomickú rovnováhu a vytvoril predpoklady na ekonomický rast. Vicepremiér Ivan Mikloš a ministerka financií Brigita Schmögnerová spustili aj finančne náročný proces ozdravenia bánk a ich privatizácie a dotvorili aj inštitucionálny rámec na fungovanie trhovej ekonomiky. Lenže okrem toho, čo vládne strany vykonali vo verejnom záujme, robili aj veci, ktoré boli iba v záujme politikov a skupín na ne napojených. Pred parlamentnými voľbami v roku 2006 bolo aj voličom SDKÚ známe, že pokladník Gabriel Palacka ovplyvňuje verejné obstarávanie podľa toho, „aké to má pozadie pre stranu“. Ale voľby dopadli tak, že SDKÚ mohla znovu postaviť premiéra.

Druhá Dzurindova vláda dostala krajinu do aliancie i Únie, ale pre politikárčenie premiéra sa dostala do menšinového postavenia. Bolo zjavné, že pri každom dôležitejšom hlasovaní, a to aj o reformných zákonoch, sa kupujú hlasy poslancov. Systémová korupcia sa stala podstatnou súčasťou spôsobu vládnutia. Presnú predstavu o tom, ako systém fungoval, dalo po piatich rokoch zverejnenie spisu Gorila. Kríza, v ktorej Dzurindov kabinet v roku 2006 skončil, bola taká hlboká, že sa okamžite obnovila, aj keď novú stredopravú vládu už nevedol Dzurinda. Pád kabinetu Ivety Radičovej a predčasné voľby v roku 2012 potvrdili, že zoskupenie v tejto zostave už nie je životaschopnou politickou alternatívou.

Robert Fico uspel vo voľbách 2006 aj vďaka tomu, že zdôrazňoval mravný úpadok politiky a voličom ponúkal evergreen o „krajne pravicovej vláde“, ktorá myslí len na bohatých. Do koalície si vybral strany, ktoré v 90. rokoch urobili zo Slovenska čiernu dieru Európy. Na rozdiel od predchádzajúcich garnitúr, ktoré klientelisticky a korupčne využívali najmä privatizáciu, Ficov Smer sa sústredil na klientelistické a korupčné využívanie verejného obstarávania. Škody, ktoré pri tom vznikli, mali

makroekonomickú úroveň a predstavovali hrozbu nielen pre verejný život krajiny, ale aj pre jej ďalší hospodársky rast.

Premiér Fico legitimoval stranický klientelizmus výkladom, že v politike ide o ovládnutie verejných zdrojov a o ich využívanie na politické ciele. Početné kauzy odhalili, že strana Smer z nich najviac dopriala svojim sponzorom a „akcionárom“. Verejné zdroje využívala aj na to, aby vo voľbách zvýšila šance komunálnych a regionálnych stranických štruktúr, lebo ako tvrdil premiér, „o tom je politika a celý svet takto funguje“. Verejné zdroje používal tak, aby odmenil voličské skupiny, ktoré ho vo zvýšenej miere podporili. Prvé štyri roky vo funkcii „predával“ sám seba ako premiéra. V druhom funkčnom období všetko podriadil tomu, aby voličom ponúkol sám seba ako najlepšieho kandidáta na prezidenta.

Po dvadsiatich piatich rokoch od novembra 1989 krajina naliehavo potrebuje hlbokú a zásadnú zmenu svojho spravovania, ale v politickom spektre zatiaľ niet sily, ktorá by ju pripravila a zrealizovala.